

Γρηγ. Φιλ. Κωσταρά

Ομ. Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών

ΠΑΡΑΔΟΣΗ και ΠΑΙΔΕΙΑ

Δύο είναι τα **κύρια** στηρίγματα, επάνω στα οποία υφάνθηκε ο ιστός της ζωής του έθνους μας: η Παράδοση και η Παιδεία. Είναι δύο δυνάμεις απόλυτα εξηρητημένες· η Παράδοση είναι η τροφή της Παιδείας, ενώ η Παιδεία είναι η ζωή της Παραδόσεως. Χάρης στην Παράδοση και την Παιδεία ο πολιτισμός δεν πεθαίνει ποτέ, αλλά συνεχίζει να ζει στη **μνήμη** του έθνους και στον **βίο των λαών!**

Έτσι, για να θυμηθούμε τον Γουίλ Ντιούραντ, ο Όμηρος υμνεί ακόμη την οργήν του Αχιλλέως και ο Μ. Αλέξανδρος βαδίζει προς τον Γάγγην· ο Ησίοδος ψάλλει τους αγροτικούς του ύμνους και ο Πίνδαρος στεφανώνει με **λυρικές δάφνες** τα μέτωπα των αθλητών· ο Σόλων νομοθετεί και ο Κλεισθένης πλάθει την δημοκρατίαν· ο Περικλής αθανατίζει με το κάλλος τον Παρθενώνα εις τους αιώνες, κάθετα μαζί με τον Σωκράτη εμπρός στην αυλή της Ασπασίας· ο Αισχύλος εκτοξεύει την **έσχατη πρόκληση** κατά των Ουρανών και ο Ευριπίδης κάμνει τους νικητές να κλάψουν μαζί με τους Τρώες· ο Πλάτων περιπατεί γαλήνιος εν μέσω των μαθητών της θάνατης Ακαδημίας του, ενώ ο Αριστοτέλης ταξινομεί το Σύμπαν! Την πέννα τους οι **Αρχαίοι** δίνουν στους **Βυζαντινούς**: στους Πατέρες της Εκκλησίας και στον Ρωμανό τον Μελωδό, τον Γρηγόριο Παλαμά ή στον Συμεώνα, τον Νέον θεολόγον· και αυτοί και άλλοι πολλοί στους Διδασκάλους του Γένους, οι οποίοι με την σειρά τους πλαστουργούν το **ποιητικό ήθος** του Σολωμού και του Κάλβου, του Παλαμά, του Σικελιανού, του Σεφέρη και του Ελύτη! Ατελεύτητη η σειρά των κρίκων της χρυσής αυτής αράγιστης αλυσίδας.

Γι' αυτό ύψιστη έγνοια μας η Παράδοση και η Παιδεία ως το δίδυμο και αδιαίρετο **Χρέος της ιστορικής μας υπάρξεως!** Ειδικώτερα:

Η Παράδοση μοιάζει να γεφυρώνει, επάνω από τον ποταμό του χρόνου, τον αρχαίο με τον σύγχρονο κόσμο, το «παλαιό» με το «νέον», το «χθες» με το «σήμερα». Η Παράδοση είναι η **αρχέγονη γλώσσα** του λαού μας – κάθε λαού. Μέσα από την αρχέγονη τούτη γλώσσα ομιλεί το παρελθόν. Η Παράδοση «συλλαμβάνει», ας πούμε, το παρελθόν και το **οδηγεί** ως τις

ημέρες μας: το σέρνει και το φέρνει μέσα στο «σήμερα», το οικειώνεται και το «παροντοποιεί». Κατά βάθος η παράδοση είναι η **ζωντανή ιστορική συνείδηση**, η επίγνωση που έχουμε για το παρελθόν είναι το σύνολο των αξιών –ηθικών, επιστημονικών, θρησκευτικών, αισθητικών–, που δημιουργεί ο άνθρωπος ή ακολουθεί κατά την πορεία της ιστορικής του ζωής. Οι αξίες αυτές δεν «κουρνιαζουν» μέσα στο «χθες», αλλά –χάρης εις την Παράδοση– ζουν μέσα στο «σήμερα» και ανοίγουν βαθύτατες **διοδεύσεις** μέσα στο «αύριο». Διαιώνιο και πολύκλαδο ρεύμα, η Παράδοση πηγάζει από το παρελθόν, διαποτίζει το παρόν και φωτίζει, εκβάλλοντας μέσα στο μέλλον.

Το δένδρο της Παραδόσεως απλώνει τις **μυστικές του ρίζες** μέσα στη ζωή μας. Και, χωρίς κάποτε καλά-καλά να το καταλαβαίνουμε, ευφραινόμαστε στη δροσιά των θαλερών του κλώνων και γευόμαστε τους εύχυμους καρπούς του. Το **χρέος** μας, όμως, είναι να γνωρίζουμε τις ρίζες του, δηλαδή τις **ρίζες μας**, ένα χρέος μορφωτικό, παιδευτικό, πολιτιστικό και ταυτόχρονα **εθνικό**, ύψιστη αποστολή μιας αληθινής **Παιδείας**. Διαφορετικά θα σιγήσουν οι φωνές των Προγόνων μας που βοούν μέσα μας είτε ως Γλώσσα, είτε ως Θρησκεία, είτε ως Τέχνη και Τεχνική, είτε Επιστήμη και Φιλοσοφία, είτε ως Οικονομία και Ζωή. Διαφορετικά θα σταματήσει να τρέχει μέσα στις φλέβες μας το αίμα της Ελλάδος ανήσυχο, δημιουργικό και ακατάλυτο.

Η Παράδοση –Γλωσσική, Φιλοσοφική, Επιστημονική, Αισθητική– είναι πολύμορφη. Γι' αυτό αποτελεί **επική αφέλεια** και βαρύ λάθος να την ταυτίζουμε απλά με τις παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα ενός λαού **μόνο**. Έτσι επιπεδώνουμε την ουσία της και στενεύουμε την έννοια και την αξία της. «Η κραυγή που γρικάς, δεν είναι δική σου. Δεν μιλάς εσύ. Μιλούν αρίφνητοι πρόγονοι με το στόμα σου... Δεν πεθυμάς. Πεθυμούν –συνεχίζει ο ασύγκριτος Ν. Καζαντζάκης στην "Ασκητική" του– αρίφνητες γενιές απόγονοι με την καρδιά σου. Οι νεκροί σου δεν κείτονται στο χώμα... Κάθεσαι στον ίσκιο τους, θρέφεται με τη σάρκα τους... Το πρώτο σου χρέος..., να νοιώσεις μέσα σου όλους τους προγόνους. Το δεύτερο, να φωτίσεις την ορμή τους και **να συνεχίσεις το έργο τους**. Το τρίτο σου χρέος, να παραδώσεις στο γιο σου τη μεγάλη εντολή να σε περάσει!».

Υπάρχει, άραγε, κανείς που, μέσα από τη γραφή του μεγάλου Κρητικού, να μην άκουσε την ρωμαλέα φωνή του χορού των αρχαίων

Σπαρτιατών; «**Ἄμεις ποκ' ἤμεσ ἄλκιμοι νεανῖαι. – Ἄμεις δὲ γ' ἡμέσ πείραν λαβέ, – Ἄμεις δὲ γ' ἐσόμεθα πολλῶ κάρονες**» (!).

Πραγματώνει σήμερα η Εκπαίδευσή μας, η Παιδεία μας ή μήπως έχουμε εισέλθει σε ώρες θανάτου πολιτιστικού; Δεν εννοώ βέβαια ότι πρέπει να ιχνεύουμε μέσα στο Παρελθόν μίαν αποσπασμένη, έτοιμη Παράδοση –για να την αναμηρυκάσουμε–, αλλά ό,τι είναι **άξιο να το αφομοιώνουμε, να το πλάθουμε ή να το διαμορφώνουμε** σύμφωνα με τα αιτήματα των ιδικών μας καιρών. Ασφαλώς στα γυρίσματα των εποχών η Παράδοση αντιτάσσει την θαυμαστή και ευεργετική αντοχή της. Παράδειγμα η γλώσσα μας μία από τις πιο μεγάλες και ευλογημένες μορφές παραδόσεως. Έχει υποστεί πολλές αλλοιώσεις, καθώς παρακολουθεί τον ιστορικό βηματισμό του Γένους μας. Παρόλες όμως τις **τροποποιήσεις και τις μεταρρυθμιστικές επιθέσεις** τετράπαχης αμάθειας, μένει ακατάλυτο το γλωσσικό μας κύτταρο από τον Όμηρο έως σήμερα!

Επ' αυτού τα **“Έργα και αι Ημέραι”** του Υπουργείου Παιδείας κατά την τελευταίαν 30^{ετίαν} οδηγούν σε θρηνώδη απόγνωση, όμοιαν με εκείνην του Θωμά Έλιοτ, ο οποίος στην “Ερημη Χώρα” -Δυσκολίες πολιτευόμενου- αρχίζει με τον στίχο: «Φώναξε, τι να φωνάξω;» και θυμίζει το αντίστοιχο ακριβώς κείμενο του Ησαΐα: **«...φωνή λέγοντος, βόησον. Καὶ εἶπον, τί βόησω;»**, ποιος θα με ακούσει;

Δεν υπάρχει, τώρα, αμφιβολία ότι την παράδοση πρέπει να την αντιμετωπίζουμε με βλέμμα **εταστικό και κριτικό**: μιά ιδέα δεν πρέπει να θεωρείται ορθή, επειδή οι παλαιότεροι την συνέλαβαν ή μιά αξία έγκυρη, επειδή εκείνοι την καθιέρωσαν, αλλά επειδή χωρίς αυτές κάθε εποχή θα ήταν ηθικά φτωχή και πνευματικά άστεγη· πρέπει να υπηρετούν τον Άνθρωπο, όπως η φιλοσοφική Παράδοση, που είναι ισχυρή, ζωντανή και επίκαιρη, διαμορφώνουσα την σύγχρονη διάνοηση: «Όταν ομιλώ για τον Πλάτωνα, για τον Πασκάλ... νοιώθω πως μέσα στις φλέβες μου τρέχει το δικό τους αίμα», ομολογεί ο Νίτσε. Ακόμη, την Παράδοση οφείλομε να την κοιτάζουμε **αξιολογικά**: τότε η διασταύρωση μαζί της είναι όχι τεχνητή και ομοιωματική αλλά **οργανική και δημιουργική**. Έτσι αποφεύγομε μίαν αρνητική της λειτουργία: τον κίνδυνο του εγκλωβισμού, της αιχμαλωσίας μέσα στο καθιερωμένο, του στείρου εφησυχασμού που μουδιάζει τις συνειδήσεις και

παραλύει την δημιουργικότητά τους. **Το θάμβος του «Χθες» εκμαυλίζει το ωχρό «Σήμερα»** και επιβραδύνει την εξελικτική διαδικασία.

Αυτό είναι το παράδοξο, η αντινομία της παραδόσεως: η απειλή δικτατορίας του «παλαιού» επάνω στο «νέο»! Σημείο που πρέπει να λαβαίνει σοβαρά υπ' όψιν η σωστή Παιδεία.

Αναζητώντας, τώρα, την Παράδοση βρήκαμε την Παιδεία. Η ίχνευση της ουσίας της πρώτης οδηγεί στην αποστολή της δεύτερης!

Το ευγενικότερο έργο επάνω στη γη είναι η **Παιδεία** του ανθρώπου.

Με ένα βαθύ συμβολισμό ο Όμηρος δίδει το μεγαλείο της: ο ήρωάς του, καθώς με κόπο το απόβραδο ανεβαίνει στο πλοίο των Φαιάκων, βυθίζεται σε **«νήδυμο»** και **«νήγρετο»** ύπνο, τόσο γλυκύ και βαθύ που δεν τον άφηνε να εγερθεί το ίδιο και ο απαίδευτος: βυθισμένος σε ύπνο βαρύ, **«θανάτω ζοικότα»** (ομοιάζοντα με θάνατο), δεν ημπορεί και δεν θέλει να σηκωθεί.

«Οὐκ ἠθέλησαν δεῖσθαι παιδείαν», θα πει ο Ιερεμίας (ε',3).

Τόπο, καμένο από τον **κεραυνό της αμάθειας**, ονομάζει ο μέγας Πλάτων την ψυχή, την αδιάπλαστη και παρομοιάζει την Παιδεία, για την ανθρώπινη συνείδηση, με την Αυγή που προαναγγέλλει τον ήλιο: **«Τὴν παιδείαν τοῖς ἀνθρώποις δευτέρον ἥλιον εἶναι»**. Μέσα στο πνεύμα του –και στο πνεύμα μας– η **Παιδεία** και η **Νεότητα** λειτουργούν ως μυστικές δυνάμεις, που με τη **φεγγοβόλο** παρουσία τους φυγαδεύουν το ψυχοφθόρο σκότος: **«Ψυχῆς παιδευσιν, ἧς θεοῖς τῇ ἀληθείᾳ τιμιώτερον οὔτε ποτέ ἔσται»**: πράγματι, δεν υπάρχει απέναντι του θεού, ούτε θα υπάρξει ποτέ πολυτιμώτερο από την εκπαίδευση της Ψυχής»! Γι' αυτό χρησιμοδοτεί: «πιο πολύ πρέπει να τιμούμε όσους ανατρέφουν και διαπαιδαγωγούν καλά τέκνα παρά αυτούς που τα γεννούνε» (!), ενώ στο περιώνυμο χωρίο 423e -424a της "Πολιτείας" του αναγνωρίζει ότι σε ένα Κράτος **«... πάντα φαῦλα, εἴν τὸ λεγόμενον ἐν μέγα φυλάττωσι... τὴν παιδείαν καὶ τροφήν»**: όλα τα άλλα είναι δευτερεύοντα, εάν η Πολιτεία προσέχει αυτό που το λέμε ένα και μεγάλο... την εκπαίδευση και την ανατροφή»!

Την ανθρωποποιό και πολιτισμοποιό σημασία της Παιδείας ύμνησαν οι σπουδαιότεροι διανοητές του κόσμου: οι επτά Σοφοί, οι Προσωκρατικοί φιλόσοφοι, οι Σωκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης, οι Τραγικοί, οι Μετακλασσικοί, ο Επίκουρος, οι Ισοκράτης και Δημάδης, ο Πλούταρχος και ο Πολύβιος, ο Κικέρων και ο Γιουβενάλιος, οι μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας, έξοχοι

φιλόσοφοι και θεολόγοι, όπως ο Βοήθιος και ο Θωμάς ο Ακρινάτης ή ο Άνσελμος, οι Καντ, Σέλλινγκ, Φίχτε, Έγκελς, Κίρκεγκωρ, Χάιντεγκερ, Πόππερ, ποιητές όπως οι Χαίλντερλιν και Ράινερ-Μαρία Ρίλκε ή ο Ντοστογιέφσκυ και ο Μιρτσέα Ελιάντε και ο Ουγκώ, ο Κλωντ Ροκέ, ο Λεβινάς ή ο Μαριταίν, οι θεμελιωτές Παιδαγωγοί Κομένιος, Έρβαρτ, Φαίρστερ, Γκάουντιχ, Σπράγγερ, Κερσενστάϊνερ, Χάρτμανν, Ριμπώ, Πιαζέ, Πεσταλότσι, Μοντεσσόρι –μεγάλοι θεωρητικοί και υπέροχοι στη πράξη Διδάσκαλοι. **Πέρα αυτών:**

Η χώρα μας έχει πρόβλημα και **Εκπαιδύσεως** και **Παιδείας**. Η λύση του –νομίζω– έγκειται στην συμφιλίωση της πολύκλαδης και βαθύρριζης πολιτιστικής παραδόσεως, του παρελθόντος με τις αμείλικτες ανάγκες του παρόντος! Προς τούτο χρειαζόμαστε μίαν **Νέα Παιδεία**, από την οποία θα εξαρτηθεί και η πορεία μας ως Έθνους μέσα στην Ενωμένη Ευρώπη.

Εν πρώτοις ας συνειδητοποιήσουμε: ότι δεν υπάρχει πιο γόνιμη προίκα για ένα έθνος από το **μεγαλήγορο φρόνημα** και το **υψηλό μορφωτικό επίπεδο** των στελεχών όλων των βαθμίδων εκπαιδύσεως· δεύτερον, ότι δεν είναι τίποτε πιο επικίνδυνο από το ψάρεμα στα θολά νερά μιας ύποπτης ασάφειας ως προς τις **αξίες**, τα **ιδανικά** και τους **σκοπούς** της Παιδείας· τρίτον, ότι είναι επείγουσα ανάγκη να διατεθούν τα **ανάλογα μέσα** και συγχρόνως να αποφευχθούν τα λάθη των χωρίς προοπτική και γνώση και σοβαρότητα **αυτοσχεδιασμών**, δήθεν μεταρρυθμίσεων· τέταρτον, ότι ο λόγος του Αριστοτέλους: **«ἀπαιδευσία μετ' ἐξουσίας ἄνοιαν τίκτει»** μένει πάντα πολύτιμος και ισχυρός· και πέμπτον, ότι το κράτος οφείλει να ελέγξει **«με λογισμό και μ' όνειρο»** κατά τον κλασικό λόγο του Σολωμού την **υγεία** του κρατούντος εκπαιδευτικού συστήματος, αφού οι μαθητεύοντες δεν είναι βλάκες αλλά το σύστημα μάλλον, και να καθορίσει με κρυστάλλινη σαφήνεια τους στόχους και τις **αξίες** της Παιδείας.

Ας έχουν κατά νουν οι αρμόδιοι και όλοι μας ότι κανένα σύστημα δεν γίνεται να σταθεί όρθιο, όταν παραμερίζει τις εύκρατες και εύρωστες **προσωπικότητες** του τόπου και ενθρονίζει την κακοήθεια, την αμάθεια και τη διαφθορά· και κυρίως, όταν υποβαθμίζει εκείνο που συνιστά την **ηθική** και **πνευματική σπονδυλική στήλη** του έθνους: τις **Αξίες**· εκείνες τις διαιώνιες αλήθειες του **Ελληνισμού** και του **Χριστιανισμού**, που αποτελούν τις βαθιές και χλωρές ρίζες όχι μόνον του ελληνικού, αλλά όλου του Δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού. Οι αξίες αυτές είναι η ζύμη, με την οποία τα Σχολεία μας θα

πλάσουν τον **γνήσιο και συνειδητό** έλληνα πολίτη, που σημαίνει τον **ευρωπαϊό** πολίτη: με την οικείωση και σπουδή της ελληνοχριστιανικής σκέψεως αφ' ενός και την **αμοιβαία γνωριμία** με την ευρωπαϊκή διάνοηση αφ' ετέρου. Χωρίς αυτά, λέγει ο Έλιοτ, είναι αδύνατη η δημιουργία λαμπρών έργων και λαμπρών ανθρώπων, γνωρισμάτων ενός ανώτερου πολιτισμού.

Βέβαια η **Εκπαίδευση** αποβλέπει στην παροχή γνώσεων· οι οποίες μπορεί να διατεθούν και για το Καλό και για το Κακό. Η γνώση, η επιστήμη, «χωριζομένη αρετής» γίνεται **«πανουργία»** κατά Πλάτωνα. Ο ύψιστος, επομένως, σκοπός της Εκπαιδεύσεως είναι να συνδυάζει τη γνώση με την αρετή, να διαμορφώνει **ήθος** και **Χαρακτήρα**. Έτσι η Εκπαίδευση γίνεται **Παιδεία**. Σήμερα έχουμε πολλήν **Εκπαίδευση** και λίγη **Παιδεία**!

Γι' αυτό και προς τούτο προτείνουμε να **αναθεωρηθούν** οι βάσεις της Εκπαιδεύσεως, για να βλαστήσει η **Νέα Παιδεία**! Η οποία με το **ήθος** της θα συμβάλλει αποφασιστικά στο να οργανωθεί καλλίτερα η κοινωνία και η πολιτεία. Το **πολιτικό** και **κοινωνικό** πρόβλημα είναι στην ουσία του κυρίως θέμα παιδείας. Η **πλατωνικής** χροιάς επισήμανση του **Τζων Ράσκιν** είναι άκρως επίκαιρη: «Εκπαίδευση δεν είναι να διδάσκονται απλώς οι άνθρωποι, όσα δεν γνωρίζουν, αλλά να διδάσκονται να συμπεριφέρονται, **πώς δεν πρέπει** να συμπεριφέρονται». Η σοφή συμβουλή του Πλάτωνος «μορφώστε τους Κυβερνήτες» σας, ας τροποποιηθεί σε «μορφώστε όλους τους πολίτες» σας! Ιδού, το έμβλημα της **Νέας παιδείας**. Πώς, τώρα, υπό τις παιδευτικές εμπειρίες αιώνων και τα δεδομένα των Νέων καιρών, θα εμπραγματωθεί η Νέα Παιδεία· πώς θα λειτουργήσει και θα καρπίσει· πώς θα ανατραφούν οι νέοι και πώς θα διαμορφώσουν ενάρετο **χαρακτήρα** και **ήθος**, όλα αυτά μπορεί να καταγραφούν με ακλόνητη τεκμηρίωση σε ένα **«Σχέδιον Αγωγής»**, απόλυτα προσγειωμένο και εφαρμόσιμο.

Εδώ θεωρώ αναγκαίο να υπογραμμίσω την ιδιαίτερη σημασία του ενός από τους **δύο κύριους παράγοντες** που διαμόρφωσαν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό: του **Χριστιανισμού**: Οι Ευρωπαίοι πολίτες έχουμε **κοινή Χριστιανική Παράδοση**, η οποία διαμόρφωσε την Ευρώπη μας· έγινεν αίμα στις φλέβες του πνεύματός μας και στα έργα του πολιτισμού μας· έγινε ψυχή και νοοτροπία και διαπότισε την Τέχνη μας, την Επιστήμη μας, τη Φιλοσοφία μας, την Οικονομία μας, την Ζωή μας -Απλούστερα: αν θα ήταν δυνατόν να

«αποσπάσει» το χριστιανικό πνεύμα από τον ευρωπαϊκό μας πολιτισμό, δεν θα έμενε τίποτε· θα έπεφτε νεκρός! Γιατί ο Χριστιανισμός –μαζί βέβαια με τον Ελληνισμό– έγινε, αιώνες αιώνων τώρα, **modus vivendi!**

Η **επαν-εισαγωγή**, λοιπόν, της διδασκαλίας του Χριστιανισμού στα Σχολεία μεθοδικά και συστηματικά, η γνωριμία των νέων με το αγαθοποιό και απέραντα **ανθρωπιστικό** πνεύμα του, πρέπει να είναι πρώτο μέλημα της **Νέας Παιδείας**. Ο χριστιανισμός αποτέλεσε το βάθρο για τη δημιουργία ενός **κοινού πολιτισμού** ανάμεσα στους λαούς. Κάθε λαός βέβαια έχει το δικό του πολιτισμό· και οφείλει να διαφυλάξει την **μοναδικότητα** του πολιτισμού του και έτσι να υπηρετήσει την **ενότητα** του ευρωπαϊκού πολιτισμού· η οποία σφυρηλατείται μέσα από την ποικιλία και την ιδιομορφία των εθνικών πολιτισμών. Χάρης εις τον Ελληνισμό και τον Χριστιανισμό είναι η Ευρώπη **ενιαία πολιτιστική μονάδα**! Αν η Ευρώπη ξηράνει τη μία από τις ρίζες της, την κοινή χριστιανική παράδοση, είναι ωσάν να επιστρέφει στη φυσική βαρβαρότητα: Και άγνωστο πόσους αιώνες θα έμενεν εκεί! Διότι η δημιουργία ενός νέου πολιτισμού απαιτεί τέτοια μήκη χρόνου!

Έως τότε -για να σταθώ σε μια μορφή του Δυτικοευρωπαϊκού μας πολιτισμού, την Τέχνη- δεν θα έπρεπε να επισκεφθούμε την Αγία Σοφία της Πόλης μας, την Παναγία των Παρισίων, τον Άγιο Πέτρο της Ρώμης, το Μ. Βασίλειο της Μόσχας, τον Άγιο Παύλο του Λονδίνου... ή να μεταλάβουμε από το ορατόριο των Χριστουγέννων του Μπαχ, από τα Ρέκβιεμ του Βέρντι και του Μότσαρτ ή από της Εκκλησίας μας την βυζαντινή μουσική και τη θεία Λειτουργία μας· ούτε θα έπρεπε να γευθούμε κάτι από την ποίηση του Ρωμανού, του Δάντη και του Γκαίτε· να ανοίξουμε τα μάτια μας στις υπέροχες αγιογραφίες των Βυζαντινών μας ή στον Μυστικό Δείπνο του Ντα Βίντσι ή να απολαύσουμε το αιδήμον χαμόγελο της Τζιοκόντα και το θαύμα της καλλιτεχνικής δημιουργίας του Ρούμπενς στον Καθεδρικό Ναό της Αμβέρσας!

Μελετώντας το μεγάλο θέμα της Παιδείας και βαθαίνοντας στον ιερό σκοπό της στάθηκα με πολλή συγκίνηση μπροστά στο περιεχόμενο ενός από τα **«Απολυτήρια»**, που το έτος 1883 έδινε στους μαθητές και στις μαθήτριες το **«Ελληνικόν Λύκειον»** Σμύρνης, όπου στην Ιωνία λειτουργούσαν τότε **240** ελληνικά Εκπαιδευτήρια με **900** καθηγητές και δασκάλους και **40.000** μαθητές, ενώ την ίδια εποχή τα τουρκικά μόλις έφθαναν τα **98** με **300** δασκάλους και **6.300** μαθητές. Δύο δείγματα ακόμη: το στάδιο της Λαοδικείας ήταν

χωρητικότητα 100 χιλιάδων θεατών· το 1920 η Σμύρνη αριθμούσεν 360 χιλιάδες κατοίκων και η Αθήνα 300.000! Και τώρα στο «Απολυτήριο». Υπάρχουν τα βιογραφικά της απολυομένης και η επίδοσή της αναλυτικά κατά μάθημα και έπειτα: **«οὐ μόνον σπουδῇ πρὸς τὰ μαθήματα τῆ προσηκούσῃ, ἀλλὰ καὶ ἠθῶν χρηστότητι καὶ τρόπων σεμνότητι διετέλεσε χρωμένη. Παρέχοντες οὖν αὐτῇ τὸ Ἀπολυτήριον τουτὶ, παραινούμεν καὶ τοῦ λοιποῦ τοῖς αὐτοῖς ἐμμένειν. Ἐν Σμύρῃ τῇ 28^ῃ Ἰουνίου 1883, Ὁ Διευθυντὴς καὶ Καθηγητὴς».**

Το κείμενο είναι υπέροχο και διαγράφει με θαυμαστή συντομία και πληρότητα τον βαθύτερο, **αποστολικό χαρακτήρα της Παιδείας**: οι Σπουδές οι αρμόδιες άριστες· η επίδοση ανάλογη, όπως και η χρηστότητα του ήθους, η σεμνότητα της συμπεριφοράς και της αρετής της η λαμπρότητα. Όμως η παραίνεση: **«τοῦ λοιποῦ τοῖς αὐτοῖς ἐμμένειν»**: να ακολουθεῖ σε όλη της τη ζωή τις ίδιες αρχές και να υπερασπίζεται τις ίδιες αξίες μένοντας απαρασάλευτη στην παιδεύουσα παράδοση και την παραδοσιακή παιδεία, στην **ελληνική και χριστιανική**, αποκαλύπτει **ποια πρέπει να είναι η ποιότητα της Νέας Παιδείας**, για να μη σαλευθούν τα θεμέλια του Ευρωπαϊκού πολιτισμού, οπότε θα έφθανεν ο άνθρωπος στην παγωμένη κορυφή της απελπισίας και της πολιτιστικής του αυτοκτονίας!